

II. A finn nyelvtant annyiban kell tudni, amennyiben a fordításhoz szükséges ez. Maga ért engem. A skelettjét kell tudni, az egészet átérteni. A névszó, igeképzés és ragozás nagyjában tudandó, engros, de a detailokat át kell engedni Szinnyei-Finnyei urnak. Igen kérem, ha lehetséges, tanulás alkalmával figyessze fel lantját és intelligenciáját. Probatum est.

III. Szereltem. Tegnap egész éjjel az ideálm ideáljával sétáltam. Maga tudja, mit tesz ez. (Múzeum-kert mellett, Dunapart, Sándorucca!!!) Szép éjjel volt, de a fejem nagyon megfájdult. (Gellérhegy!!!) Unalmas. Hadd jöjjön az a méla accord!

IV. A „Különös látogatás” a szegedi intellektuelek körében erős szenzációt keltett. Balassa József, Szakács Andor melegen gratulálnak. Mások is, orvosok is. Én is. Micsoda mágia,

micsoda megfigyelő erő adatott magának! Egész Bródys volt, ami nálam „ujra” nagy dicséretszámba megy. A Bauer Herberteknek nincsen igazuk. Az abszolút transzcendentális irodalom, a vértelen eszmei irodalom nem kell! Éljen még mindig — vagy már mindig! — az Élet. Az adys, bródys élet — a művészetet és életet „egybekötni”, nagyszerű szimpozionosokat rendezni, nietzschei élellakomákat, piros színekkel, égő vörös szenvedélyekkel, lángoló dalokkal, csókkal, öleléssel, mámorral, szabad szerelemmel, pogány italáldozatokkal, tűzmadással...

— Mi ez? Egy gyönyörű kék selyemzsebkendőt kaptam ötöle, a nevét is behimezte. De azért, érzem, tudom, látom, a párja nem én voltam, nem én vagyok.

V. Adieu.

Juhász Gyula.

Drámát írok Julianus apostatáról

Kosztolányi Dezső írja Szabadkáról 1904 december 29-én:

Kedves barátom, mióta az én igen tisztelt és igen nagybecsült barátaimmal, Babicsal és Zalaival levelezésben állok, nem minden alap nélkül nevezhetném magamat »irodalmi vigasztaló«-nak. Mindkettő örényes bajokat tár föl nekem, melyek engemet módfelett érdekelnek s százszorosán boldog vagyok, hogy éppen én vagyok bajuknak hallója s nekem kell kifakasztani, vagy felszurni zseniális fejük jóakaratu fekélyeit, hogy újra kerékvágásba zökkenjenek. A műtét elvégzésén helyemre állok és tovább kotlok a tojásaimon. De mi a baja önnek hallgatóg hívem, ki háromhónapos csökönyös hallgatását így törte meg? Gondok, nehéz gondok, tüzes fermentációk, krónikus fejfájások és lanyhuló seblázak. És ezt Ön kellemetlennek nevezi? Én nem. Mert most a paradoxonoknak, az ideges óráknak korszakában én is szeretek az árral uszni (és árral is uszni, hogy torkon szurhassam azt, aki ellentmond nekem!) és merészen állítom, hogy a rothadó társadalomban a betegség az egészség s az egészség az több, mint a halál: elpohosodás, közönségesség, nyárs-polgárság. Nem haragszom hát, ha rám csapnak a bajok súlyos vaspörölyükkel, sőt kissé le is hajtom eddigelé dacos és főleg bozontos fejemet, hadd kalapálják, tán lesz belőle valami. Mondjuk, kalapáljanak ki belőle egy pár költeményt. Nem is akarok hát önnek beszélni Bécsről, hol legtöbbet szenvedtem életemben, mert ez egyértelmű lenne a pityergéssel. Megismertem az életet, de most igazán sötétlő fenekére néztem, újra megtanultam az embermegvetést és újra kezembe vettem Byront. Az irodalmi szenzációk kora lejárt magát és az illúziók is eltűntek avval a felejthetetlen időszakokkal, mikor az én édes hazám fővárosában, Budapesten először ismertem meg néhány áldott embert, akiknek egyike ön. Én tehát hallgatók. És ön panaszkodik? Homályos és határozatlan gondokról, melyek éppen nem egy segédtanár testére vannak mérve, alkotni-nem-tudásról, nyugtalanságról! S ugyanabban a levélben, melyben ezt leírja, találók három oly költeményt, mely mindezt élénken megérfolja, de kivált egyet, amelyről részletesebben óhajtok szólni. »A kertben« című darab az, melyet sokra becsülök. (A másik kettőről nem szólok.) Szó, mi szó, barátom, ez remek költemény! A másik kettőt nem ön írta! Ezt azonban az a Juhász, akit ismertem Budapesten, az, aki összehúzódott őszi kabátjában s hajnalban a Gellért-hegyen járt. A másik két darab egyéniségének megtagadása, ez megpecsételése. Azok hazugok, ez azonban őszinte. Minek a vihar trombitáján bugni és füttyülni, ha van olyan varázsfuolánk, mint önnek? A tisztaság és az őszinteség mindennek előtt való! Az ön méla lelke, musetti hangulata nem oly komor, melyeket meg lehetne vetni. Elhiszem, hogy az utóbbi évben nehéz harcokat élt a lelkében, a kellemes átalakulás küzdelmét, s kifejezést keresett nekik. Zuhgatótt a feje és kétségbeesve járhatott az uccákon, szavalva a Hamlet-monológot, vagy elátkozva a világ összes költőjét, kik valaha írtak. Zavarban élt, széttört minden gyámoszlopja és iránytűje. S látja, édes

barátom, én ezt a küzdelmet, ezt a vívódást, ezt az érdekes metamorphosist nem a szilaj nietzschei hangu versekből tudom meg, hanem abból a csendes és gyönyörű dalból, mely a maga lelkének természete, lágy, de mégis erőteljes szövege. Ez igaz. Ez szép. Az »Erőlködés« mellől nem törölöm le azt a kérdőjelet, melyet ön odairt... E darabot eltettem azon költemények közé, melyeket naponta olvasok. Minél többet ilyen! Olvasmányai közül legjobban Nietzsche érdekel. Valószínűleg ön is hamarosan átmegy a gondolkodók bárányhimlőjén s rövid idő alatt ki tudja majd selejtezni a nagy moralista tanai közül a megtartandókat és felülemelkedik azokon, akik a forró vérű és fejfájós német minden különcödő és homályos kitétele előtt hasra esnek. Mindenesetre bölcsőbb dolgot nem tehet, minthogy magába olvassza a nemest, de meglátja, hogy az életben hova redukálódnak még ezek a főntibb elvek is. Annyit tanácsolhatok, ha kiolvasta a könyvet, vegye elő a másik nagy arisztokrata philosophust, Platont, ki különben legkifejezettebb antipódja Nietzschének s ebben a világban érzi csak majd azt a harmóniát, melyet minden gondolkozó ember pihegve vár. Nincs meg tehát a régi vaskedvem, de megmaradt még belőlem a folyton előre törő és küzdeni vágyó ember s hogy magamról is szóljak valamit, nagy titoktartás mellett egy merész tervemet is önre bízom. Drámát írok nagy ambícióval és szeretettel Julianus apostatáról, melyben a héber és görög, a keresztény s a pogány világ közt küzdő eszmeharcot, mely oly régi, mint maga az ember, az erős és a gyöngék harcának problémáját kívánom festeni; ha úgy tetszik, megmagyarázom a Nietzsche gondolatának keletkezését, hogy jöhetett létre a »sprachvolle blonde Bestie«-nek ideája éppen a keresztény alázatosság ellenképeül. Az én hősom nagy ember. A fejében két világ zug és zsong. Körötte két vérszomjas és szántó párt vassala húzódik, mely egész életében kicsinyesen és önzően fojtogatja apró célokból, apró indokokból kifolyólag. Ő egyedül a nagy. Nevelője, a pogány Mardonius, egy örült, fanatikus pogány. Ő a derült istenek boldog meghittje, ki bezárja a keresztény templomokat s keltegeti az eltűnt istenségeket, — hiába! Az első két felvonásban, míg a pogány Constantinus él, határozatlan, de mindig egyenes. A pogány katonák rajongó elismerését hamleti tépelődéssel fogadja s mikor teljesen hatalmába jut a korónának, akkor is határozatlan. Olvassa Platont s görög verseket is. A környezete vérszemekkel figyel reája. Elsikkasztják könyveit, majd nem gyámság alá helyezik. Napról-napra türelmetlenebbé válik; megismeri az arianus-klerust s utálattal fordul el kétszínű besugóitól, kik az embert állattá teszik. Széttört minden korlátot. Nem törődik a keresztény hiveivel s taláikára jár pogány kedveséhez, kinek apját a keresztények verték agyon. Mindég tartózkodó és bölcs. Sok izlés van benne: ezért nem tör ki, bár lelke forrog a keserűségtől. Tetőtől talpig görög. A barna pogány lányt azonban a bős keresztény papok megragadják a császár előszobájában s olvasóikkal véresre verik. Julián éppen tanácskozik ezalatt az arianusokkal. A zaj behallatszik a termekbe. Julian elfehéredik. Rosz-

szat sejt. Meginog. A beavatott keresztények mesterségesen növelik a lármát. A császár mosolyog. Kitér belőle a vak pogány düh s felemeli ökklét. A horda hátrál. A leány fehéren, véresen belép. Julian megcsókolja. Az átalakulás megtörtént. A császár apostatává vált. A többi küzdelem csak a bukás felé sodorja. A nagy ember nem érti meg a korát, nem lát tisztán, csak sejt. A pogány vallás reformálása nem sikerül neki. Költő és nem uralkodó. Ősi vadságát megrontotta a keresztény nevelés, se pogány, sem arianus. Minden tettében azonban nagy. Ugy is bukik el. Egy világrom temeti el holttestét. A többi görög istennel hal meg, kiknek méltó társa volt derűtségekben, tökéletességben. Ez (ébre van még?) az a terv. Most jön a töménytelen olvasás, tanulmány és az írás. Támogasson érdeklődésével és ha olykor egyről-másról írok, mutatóványt küldök, feleljen okosan, kimerítően, úgy ahogy azelőtt szokott. De senkinek sem szólnon róla semmit sem: maradjon egy időre, talán örökre a mi igénytelen titkunk. Legyen szilárdítója annak a gondolat- és érzelm-közösségnek, amely közöttünk uralkodik, amely azon a nagy gondolaton alapszik, hogy mindég készek vagyunk egymást meghallgatni, mert érdekeljük egymást. Bo' dog az olyan ember, kinek van csak egyetlenegy ilyenje; s én sohasem panaszkodom az élet ellen, mert három ily derék ember barátságát mondhatom magaménak. Sohasem felejttem el önöket. Önt, a bölcs, de tegyük hozzá, igen érdekes Babicsot s az acélfejű Zalaít. Ugyanez a bölcs és közöttünk legjelentősegebb Babics írt nekem egykor egy ilyforma levelet s kért, hogy támogassuk egymást. A kezét nyújtotta felém levélben. S én azt válaszoltam neki: A fejemet, uram, a fejemet önkért; itt a fejem! Ezt most megismétlem. Szerelmem nélkül meg tudok élni, de jó, bölcs és intelligens emberek állandóan éles figyelme, kitartó barátsága híján tönkre kell mennem. Vannak oly gondolatok és érzelmek, melyeket másokhoz kell felkeltenünk, melyek nem a miénk, melyeket érezni nem tudunk, de éreztetnünk kell, mert az irodalom, a zene s minden más művészet gyenge a kifejezésére: ime az igaz barátság szükségességének a magyarázata. De azért a másik, mondjuk a második nagy érzelmhez sem vagyok hálátlan. Köszöntöm volt ideáljaimat; én mindennap láttam őket a szerelem rózsás ködében. Együtt és külön Nórát, Schmidt Erzsikét s az Elefántot. Bocsássa meg e szentiványi éneket... Mindég hosszan írjon. Nem köszönhetem meg eléggé most, mindenkor, de különösen abban a vadidegenben, hová 8-ikán fázva megyek. Végtelenül fájt, mikor irtózatossá egyedüllétemben ön is elhanyagolt. Még ez is, ez is! — mondogattam magamban. Még egyszer kérem, ne nézzon le s minél többet közlekedjen velem, ha önre ez nem egészen kellemetlen. Levelét türelmetlenül várom...

Juhász Gyula írja:

Kedves Kosztolányi,

nagyon köszönöm azt a jó jeges zuhanyt, amelyet kiváló egyéniségemre zuditott. Igaza van! Az én gárdonyis temperamentumom mit akar hercegi allűrökkel. Rég éreztem azt az antagonizmust, amely bennem dult-fult, de hát az ember önmaga ábrázatát nem láthatja jól, csak a mások tükrében. De elég az egyéniségből, térjünk át komolyabb dolgokra. Hogy Nietzsche hogy tetszett? Hát úgy, mint egy erdő éjszaka. Erdő, lehetőleg fenyőerdő, vagy tán germán tölgyes, amint zuzos szilveszteri éjen — korszakok fordulóján, boszorkányok évadján — a metsző, de edző vihar végigtombol a sudarakon, koronákon. Kacag, bűg, sivit, a csillagok élesen ragyognak, ember se közel, se távol, ha csak valami kevély leszámolt bandita nem áll villogó tőrrel a viharban, míg lelke kéjesen remeg a szélvészes szabadságtól. De van egy másik Nietzsche is. Az előbbi imponált, elragadott, vont és taszított, a másik megejtett. A táncdalok Nietzschéje, a tengerszemű remeteköltő, a csodás szomorúságu, rejtett vígságu! A költő, a művész, a Goethe, Schiller, Heine után kétségtelenül legelőkelőbb nagyságu germán író. Egyszóval a Darwinból kiinduló és Platon Georgiásához visszatérő filozófus már nem izgat annyira — persze azért mindig fog izgatni — mint a stilművész, a költő. Ez udvariatlan kitérések és irodalmi kísérletek után megkísértem megígyzéseimet lejegyezni az apostatáról. Ez a